

ÇOK KATMANLI KÜLTÜR MİRASINDA DİYARBAKIR SURİÇİ MİMARİSİ

Yazar

Doç. Dr. Nursen IŞIK

Bu kitap; Cumhuriyetimizin 100. Yılı ve Dicle Üniversitesi'nin kuruluşunun 50. Yılı münasebetiyle Dicle Üniversitesi Rektörlüğü tarafından basılmıştır.

© Copyright 2023 - Baskı: 1. Basım

Bu kitabın yayın hakları Dicle Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir. Kısmen veya tamamen yeniden basımı ve yeniden yayını için Dicle Üniversitesi Rektörlüğü'nden yazılı izin alınmalıdır. "Kitapta yer alan çalışmaların bilimsel sorumluluğu yazar (lar)a aittir."

ISBN

978-625-399-423-5

Dicle Üniversitesi Kültür Yayınları

Dicle Üniversitesi 50. Yıl Anısına / Yayın-9

Kitap Adı

Çok Katmanlı Kültür Mirasında
Diyarbakır Suriçi Mimarisi

Dicle Üniversitesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Mehmet KARAKOÇ- Rektör

Yazar

Nursen IŞIK

ORCID iD: 0000-0002-6125-1896

50. Yıl Etkinlikleri Proje Editörü

Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ Rektör Yardımcısı

Yayıncı Sertifika No

47518

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Baskı ve Cilt

Hazar Matbaacılık

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Bisac Code

ARC005000

Kapak Tasarımı

Öğr. Gör. Sefer DÜNDAR

DOI

10.37609/akya.2833

Ön Kapak Resim: Behram Paşa Cami Taç Kapı

Arka Kapak Resim: Matrakçı NasuhDiyarbakır Minyatürü

Yayıncı Firma Akademisyen Yayınevi

www.akademisyen.com

Kütüphane Kimlik Kartı

Işık, Nursen.

Çok Katmanlı Kültür Mirasında Diyarbakır Suriçi Mimarisi / Nursen Işık.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

298 s. : çizim, fotoğ. ; 195x275 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253994235

GENEL DAĞITIM

Dicle Üniversitesi Rektörlüğü

21280-Diyarbakır

Tel: +90 412 241 10 00 Fax: +90 412 248 82 16

E-Mail: gensek@dicle.edu.tr

TAKDİM

Sanat, edebiyat, tarih, şehir mimarisi ve toplumsal yapıyla yoğrulan büyük medeniyetler, asırlar boyunca insanlık tarihinin kültürel hafızasına derin izler bırakmıştır. Ayrıca bu medeniyetlerin coğrafi konumu, ticarî ağı ve siyasî otoritesi bir sonraki neslin gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Bu öneme istinaden medeniyetlerin kültürel birikiminin kayıt altına alınması zarureti ortaya çıkmıştır. Doğru bilginin inşası ve gelişimi sürecinde sanat, tarih, edebiyat, folklor, giyim-kuşam, yeme-içme kültürü, siyasî ve askerî yapı ile şehrin mimarisi gibi daha pek çok alanda yapılan incelemeler çeşitli yayınlar vesilesiyle toplumsal bellekte yer edinmiştir.

Elinizdeki kitap bu bilinçle hazırlanmış projenin bir ürünüdür. Söz konusu projede birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Diyarbakır şehrimizin kültürel belleğinin geleceğe aktarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda Diyarbakır; kadim tarihi, zengin coğrafyası, kültürel birikimi ve göz kamaştırıcı mimarî alt yapısı ile çeşitli alanlarda birbirinden değerli âlim, ârif, şâir, sanatkâr, zanaatkâr ve devlet adamlarının ortaya koymuş oldukları eserleri ve kendilerinin örnek şahsiyetleri bu projenin temelini oluşturmaktadır.

Dicle Üniversitesi'nin 50. yıl etkinlikleri kapsamında geniş bir yelpazede ve çeşitli kategorilerde hazırlanan armağan eserlerden biri de Diyarbakır'ın mimari yapılarının tanıtımlarının yapıldığı ve güncel durumlarının belgelendiği ve kentin tarih ve kültür envanterine katkı sunan bu kitap olmuştur. Bu kapsamda, kentin ilk yerleşim merkezi, tarihi ve kültürel değerlerine ev sahipliği yapan Suriçi Bölgesindeki yapılar mercek altına alınmıştır.

Dicle Üniversitesi'nin 50. yıl etkinlikleri kapsamında armağan eserler şeklinde hazırlanan ve ilgili okurlara sunulan bu kaynak eserler ile Diyarbakır'ın ilmî, edebî, tarihî ve kültürel derinliği insanlığa bir kez daha hatırlatılarak şehrin geçmiş ile olan bağlarının daha da güçlenmesine vesile olacaktır. Kültür dünyamıza bir katkı ve Diyarbakır şehrine karşı bir vazife ifası olarak gördüğümüz bu projede emeği geçen *Ellinci Yıl Etkinlikleri* Proje Editörü Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ'a, kitap basımında desteklerini esirgemeyen Sur Belediye Başkan Vekili Asım SOLAK Beyefendi'ye ve bu değerli eseri hazırlayan Doç. Dr. Nursen IŞIK'a teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet KARAKOÇ
Dicle Üniversitesi Rektörü

TAKDİM

Üç kıtaya yayılmış, altı asırdan fazla hüküm sürmüş Osmanlı Devletinin hüküm sürdüğü topraklarda farklı dillerde konuşan, farklı dinlere inanan, onlarca millete ait kültürel miras, bugüne kadar bizlere ulaşabilmiştir.

Mevzubahis kültürel mirasın en önemli kısımlarından birisinin de şehirlerin mimari dokusu olduğuna kuşku yoktur. Bu mimari dokunun benzersiz özelliklerini bağrında barındıran kadim Osmanlı şehirlerinden biri de şehrimiz Diyarbakır'dır. Nitekim sayısız medeniyete ev sahipliği yapan Diyarbakır; tarihi ve kültürel değerleriyle dünya kültür mirasında esaslı bir yer sahibi olan ve geçmişte birçok uygarlığın hüküm sürdüğü, binlerce yıldır din, dil ve etnik çeşitliliği barındıran, farklı kültürlerdeki insanların bir arada yaşadığı önemli bir medeniyet merkezidir. Geçmişten günümüze tarihi ve kültürel merkez olma özelliğini koruyan kentte, birçok uygarlığın izlerini yansıtan tarihi, anıtsal ve geleneksel yapıları bünyesinde barındırmaktadır.

Kentin ilk yerleşim merkezi, tarihi ve kültürel değerlere ev sahipliği yapan, surlarla çevrili Suriçi bölgesinde, kentin tarihi, kimliği ve kültürünü yansıtan cami, kilise, köprü, medrese, han, hamam ve geleneksel ev örnekleri gibi mimari dokuyu oluşturan yapılar bulunmaktadır. Bu yapılar, özgün mimari özellikleri ile şehrin kültürü ve kimliğinin oluşmasında önemli katkı sağlayan mimari mirasın en temel unsurlarıdır.

Kentimizin kültürel mirasının korunması adına ve Dicle Üniversitemizin 50. yıl etkinlikleri kapsamında geniş bir yelpazede ve çeşitli kategorilerde hazırlanan armağan eserlerden biri Suriçi Bölgesindeki kültür mirası ve mimari eserlerin tanıtılması amacıyla hazırlanan bu çalışmadır.

Sur Belediye Başkanlığı olarak geçmişe ışık tutarak geleceğimizi aydınlatmaya matuf bu eserin ortaya çıkmasında emeği geçen, katkı sunan tüm paydaşlara, şehrimiz, ülkemiz ve tarihimiz adına teşekkür eder, bundan sonra yapacakları çalışmalarda başarılar dilerim.

Asım SOLAK
Sur Kaymakamı ve Belediye Başkan V.

ÖNSÖZ

Tarihi yapılar, buldukları kentlerin sosyal ve kültürel gelişimine katkı sunan mimari miraslardır. Kentlerin tarihi dokusu, genellikle kale, cami, kilise, geleneksel ev, han, hamam, köprü vb. birçok anıtsal ve geleneksel yapı türlerinden oluşmaktadır.

Diyarbakır, tarihi ve kültürel değerleriyle dünya kültür mirasında yer bulan, geçmişte birçok uygarlığın hüküm sürdüğü, binlerce yıl din, dil, etnik çeşitliliğin bulunduğu ve farklı kültürdeki insanların bir arada yaşadığı önemli bir kenttir. Geçmişten günümüze tarih ve kültür merkezi özelliğini koruyan kent, birçok uygarlığın izlerini yansıtan tarihi, anıtsal ve geleneksel yapıları bünyesinde barındırmaktadır.

Kentin ilk yerleşim merkezi, tarihi ve kültürel değerlere sahip Suriçi Bölgesidir. 2015 yılında UNESCO kültür mirası listesine alınan Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri kültürel, mimari ve tarihi özellikleri ile tescillenmiştir. Uzunluğu bakımından dünyanın ikinci sırasındaki Diyarbakır Surları ile çevrili Suriçi Bölgesinde kentin tarihi, kimliği ve kültürünü yansıtan cami, kilise, köprü, medrese, han, hamam, geleneksel ev örnekleri bulunmaktadır. Bu yapılar, özgün mimari özellikleri ile kent kültürü ve kimliğinin oluşmasında önemli katkı sağlayan mimari miraslardır.

Bu kitap çalışmasında, çok katmanlı kültür mirasının yer aldığı Suriçi Bölgesindeki kent belleğini ve kimliğini yansıtan, tarihi ve kültürel yapıların mimari tanımları yapılarak, güncel durumları fotoğraflarla kayıt altına alınmıştır.

Suriçi Bölgesindeki kültür mirası ve mimari eserlerin tanıtılması amacıyla hazırlanan kitabın oluşturulması aşamasında bölgedeki tarihi yapılar ile ilgili kapsamlı literatür araştırması ve mevcut durum analizlerinin tespiti için alan çalışması yapılarak, kitap tamamlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde desteklerini esirgemeyen Dicle Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Karakoç'a, 50. Yıl Etkinlikleri Proje Editörü Prof. Dr. Ahmet Tanyıldız'a, Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Koordinatörlüğüne (DÜBAP) teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, alan çalışmasında eşlik eden, kitabın hazırlanması ve tamamlanması sürecinde akademik yetkinliklerini paylaşan, desteklerini esirgemeyen, eşim Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat IŞIK ile oğullarım Kerem ve Selim'e ve aileme sonsuz teşekkür ederim.

Sonsöz olarak; yoğun bir mesai ve emeğin ürünü olan bu çalışma ile kadim kentimiz Diyarbakır'ın kültürel mirasının korunmasına ve tanıtımına bir nebze de olsa katkı sunmuş olmak, benim için en büyük bahtiyarlıktır.

Doç. Dr. Nursen IŞIK

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
• <i>Diyarbakır'ın Konumu</i>	1
• <i>Diyarbakır'ın Tarihi</i>	4
• <i>Suriçi Bölgesinin Konumu</i>	6
SAVUNMA YAPILARI	8
BÖLÜM 1	8
DİYARBAKIR SURLARI	9
• <i>Diyarbakır Surları</i>	9
• <i>Dağ Kapı (Bâbü'l Cebel, Harput Kapı)</i>	11
• <i>Urfa Kapı (Bâbü'l-Rum, Rum Kapı)</i>	13
• <i>Mardin Kapı (Bâbü'l Mardin, Tell Kapı)</i>	15
• <i>Yeni Kapı (Bâbü'l-Cedid, Dicle, Su Kapı)</i>	17
• <i>Ulu (Evli) Beden Burcu</i>	20
• <i>Yedi Kardeş Burcu</i>	21
• <i>Keçi Burcu</i>	22
• <i>Nur Burcu (Melikşah Burcu)</i>	23
• <i>Selçuklu Burcu</i>	23
• <i>Leblebikaran Burcu</i>	24
• <i>Fındık Burcu</i>	25
• <i>Akrep Burcu</i>	26
İÇ KALE	28
• <i>İç Kaledeki Kamu Yapıları</i>	31
• <i>Jandarma İstihbarat Binası- Arkeoloji Müzesi</i>	32
• <i>Eski Ceza Evi Binası (Müze Eser Deposu ve Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı)</i> ..	32
• <i>Saint George Kilisesi (Sanat Galerisi)</i>	33
• <i>Eski Kolordu Binası (Kafeterya)</i>	34
• <i>Adliye Binası (A) (Arkeoloji Müzesi)</i>	35
• <i>Adliye Binası (B) – Valilik Makamı</i>	36
• <i>Atatürk Komutanlık Binası- Atatürk Etnografya Müzesi</i>	37
• <i>Eski Karakol Binası- Müze İdare Binası</i>	38
DİNİ YAPILAR	40
BÖLÜM 2	41
• Diyarbakır Camileri	41
• <i>Ulu Cami</i>	44

• <i>Mesudiye Medresesi</i>	60
• <i>Zinciriyeye Medresesi</i>	64
• <i>Behram Paşa Cami</i>	67
• <i>Fatih Paşa (Bıyıklı Mehmet Paşa, Kurşunlu) Cami</i>	71
• <i>İskender Paşa Cami</i>	80
• <i>Hz. Süleyman (Kale) Cami</i>	85
• <i>Hüsrev Paşa Cami ve Medresesi</i>	92
• <i>Şeyh Mutahhar (Kasım Padişah) Cami ve Dört Ayaklı Minare</i>	96
• <i>Hoca Ahmet (Ayn Minare) Cami</i>	101
• <i>Ali Paşa (Hadım Ali Paşa) Cami</i>	104
• <i>Melek (Melik) Ahmed Paşa Cami</i>	108
• <i>Parlı Safa (İpariye, Palu) Cami ve Muslihiddin Lâri Medresesi</i>	113
• <i>Nebi (Peygamber) Cami</i>	118
• <i>Nasuh Paşa Cami</i>	121
• <i>Lala Kasım Bey (Lalebey) Cami</i>	123
BÖLÜM 3	125
<i>Diyarbakır Mescitleri</i>	125
• <i>Arap Şeyh Mescidi</i>	127
• <i>Ragıbiye (Defterdar) Mescidi</i>	130
• <i>Sin (Sinoğlu) Mescidi</i>	131
• <i>Kadı Mescidi</i>	132
• <i>Şeyh Yusuf Hamedani (Debbaghane) Mescidi</i>	133
• <i>Cağaloğlu (Çağala) Mescidi</i>	134
• <i>Kavas-ı Sagir Mescidi</i>	135
• <i>Salos Mescidi</i>	136
• <i>Kaşık Budak Mescidi</i>	137
• <i>İbrahim Bey Mescidi</i>	138
• <i>Hacı Müştak (Şeyh Aziz Urmevi) Mescidi</i>	139
• <i>Hacı Büzürk (Büzrük) Mescidi</i>	140
• <i>Hasırlı Mescidi</i>	141
• <i>Taceddin Mescidi</i>	142
• <i>Hanzade Mescidi</i>	143
• <i>Kozlu (Molla Bahaddin) Mescidi</i>	144
• <i>Sarı Saltuk (Gülşeni) Türbesi ve Mescidi</i>	145
• <i>Hz. Ömer Şeddad Mescidi</i>	146

BÖLÜM 4	147
Diyarbakır Kiliseleri	149
• <i>Saint George (Kara Papaz) Kilisesi</i>	150
• <i>Latin Kilisesi (Sur Kaymakamlık Binası)</i>	152
• <i>Surp Giragos Kilisesi</i>	154
• <i>Mar Petyun Keldani Katolik Kilisesi</i>	158
• <i>Protestan Kilisesi</i>	162
• <i>Ermeni Katolik Kilisesi</i>	164
• <i>Mar Yakup Meryem Ana Kilisesi</i>	168
• <i>Surp Sargis Kilisesi</i>	171
TİCARİ VE SOSYAL YAPILAR	
BÖLÜM 5	175
Diyarbakır Hanları	175
• <i>Hasan Paşa Hanı</i>	176
• <i>Çifte Han</i>	180
• <i>Sülüklü (Kazancılar) Hanı</i>	183
• <i>Hüsrev Paşa (Deliller) Hanı</i>	185
Diyarbakır Çarşıları	190
• <i>Buğday Pazarı</i>	192
• <i>Kuyumcular Çarşısı</i>	193
BÖLÜM 6	194
Diyarbakır Hamamları	195
• <i>Cemşid Bey (Cıngıllı Hamamı)</i>	197
• <i>Vahap Ağa Hamamı</i>	198
• <i>Çardaklı Hamamı</i>	199
• <i>Kadı (Eşbek) Hamamı</i>	200
• <i>Paşa (Behram Paşa) Hamamı</i>	201
• <i>Melik Ahmet Paşa Hamamı</i>	202
• <i>Deva (Deve) Hamamı</i>	203
SİVİL MİMARİ ÖRNEKLERİ	
BÖLÜM 7	204
Diyarbakır Köşkleri	206
• <i>Ferit Köşkü</i>	207
• <i>Hacı Ağa Köşkü</i>	208
• <i>Bekir Paşa Köşkü</i>	209

• Pamuk Köşkü.....	210
• Gazi (Seman, Atatürk) Köşkü.....	211
• Kuşdili Köşkü (Ömer Bekir Paşa Köşkü).....	212
• Şair Hami Köşkü.....	213
• Erdebil Köşkü (Fevzi Bey, Ber Der-ı Pır).....	214
• Ağuludere Köşkü.....	215
• Kavs (Cihannüma, Çarbağ) Köşkü.....	216
BÖLÜM 8	217
Diyarbakır Konakları	217
• İskender Paşa Konağı.....	218
• Sait Paşa Konağı.....	222
• Behram Paşa Konağı.....	224
• Cemil Paşa Konağı.....	227
• Şehzadeler Konağı.....	231
BÖLÜM 9	233
Diyarbakır Evleri.....	234
• Cahit Sıtkı Tarancı Evi (Müzesi).....	236
• Ziya Gökalp Evi (Müzesi).....	241
• Ahmet Arif Evi (Müzesi).....	243
• Dengbej Evi.....	245
• Muharrem Erim Evi.....	247
• Diyarbakır Evlerindeki Havuz ve Havuz Öğeleri.....	248
BÖLÜM 10	250
Suriçi Sokakları (Küçeleri).....	252
• Cumbalar.....	253
• Kabaltıları.....	254
• Köşe Pahları.....	255
• Sokak Kapıları.....	256
• Kapı Tokmakları.....	257
• Çeşmeler.....	258
• Anzele.....	259
• On Gözlü Köprü.....	260
KAYNAKLAR	261
ÇİZİM LİSTESİ	269
FOTOĞRAF LİSTESİ	273

KAYNAKLAR

- ACAR, T. (2011). “*Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler*”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. Türk-İslam Sanatı BD., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- AHUNBAY, M. (1997). “*Manastır*”. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Cilt. 2, 1159-1164. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- AHUNBAY, Z. (2009). “*Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon (5. baskı)*”. İstanbul: Yem Yayın.
- AHUNBAY, Z. (2019). “*Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*”. İstanbul: Yem Yayın
- AKOK, M., “*Diyarbakır Ulu Camii Mimari Manzumesi*”, Vakıflar Dergisi, VIII, Ankara, 113-140
- AKYÜZ, G. (1999). “*Diyarbakır'daki Meryem Ana Kilisesi'nin Tarihçesi*”. İstanbul: Resim Matbaacılık, İstanbul,
- ALTUN, A. (1971). “*Safa Camii Medresesi*”, Arkitekt, 40, 341, İstanbul.
- ALTUN, A. (1978). “*Anadolu Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*”, İstanbul.
- ALTUN, A. (1994). “*Deliller Hanı*”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 9,140-141). İstanbul.
- AKMAZ, BİLGİÇ. E. (2019). “*Diyarbakır Hoca Ahmed (Aynı Minare) Camii Restorasyon Önerisi*” Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır.
- ANDREASYAN, HRANT D. (1964), “*Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi*”, İstanbul 1964
- ARSEVEN, C.E (1998). “*Tabhane*” Sanat Ansiklopedisi. Cilt 4, s.1889.
- ARSLAN, R. (1999). “*Diyarbakır Kentinin Tarihi ve Bugünkü Konumu*”, (Selahattin Özpallabıyıklar (Ed.), Diyarbakır Müze Şehir, Kitabı s.80-85, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ARU, K. A, (1941). “*Türk Hamamları Etüdü*”, Doçentlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Matbaacılık, T.A.O, s. 10. İstanbul.
- ASLANAPA, Oktay (1996), “*Osmanlı Devri Mimarisi*”, İstanbul.
- ATALAY, T (2006). “*Yerel Bir Tarihi Kaynak Olarak Diyarbakır Vilayet Gazetesi ve Ermeniler*” Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi. sayı 1, s. 143-158
- BAŞ, G. (2006), “*Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme*”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van.
- BAYKAL, K. (1938) “*Fatih Paşa Camii ve Minareler*”, Karacadağ, I-5, Diyarbakır.
- BERCHEM, M.V. (1909), “*Arabische Inshrit en aus Armenien und Diyarbekir*”, Leipzig.
- BERCHEM, M. V. & STRAGOWSKI, J (1910), “*Amida*”, Heidelberg.
- BERCHEM, M., Strzygowski, J., Bell, G. (1910). “*Amida: The Churches and Monasteries of Tur Abdin*”. Heidelberg, Carl Winter's Üniversitesi Kitapçısı, Paris.
- BEYSANOĞLU, Ş. (1963), “*Bütün Cepheleriyle Diyarbakır*”, İstanbul 1963
- BEYSANOĞLU, Ş. (1963), “*Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Abideleri*”, İstanbul
- BEYSANOĞLU, Ş. (1990) “*Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, I*”, s.333.
- BEYSANOĞLU, Ş. (1996) “*Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır tarihi: Başlangıçtan Akkoyunlular'a kadar*” Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Cilt. 1. S 3-6
- BEYSANOĞLU, Ş. (1998) “*Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi, II*”, Diyarbakır.

- BRUÏNESSEN, M.V.& BOESCHOTEN, H. (1997). “*Evliya Çelebi Diyarbakir 'de*”. İletişim Yayınları, s.101-105, İstanbul.
- BEYSANOĞLU, Ş. (2003), “*Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, 3 Cilt*”, Ankara.
- BUCKINGHAM, J.S. (1827), “*Travels in Mesopotamia, Including a Journey from Aleppo, Across The Euphrates to Orfah*”, London.
- CUINET, V., (1891) “*La Turquie D’asie Geographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de Chague Province l’Asie-Mineure*”, II, Ernest Leroux, Paris.
- ÇETİN, Y. (2015). “*Erken Dönem İslam Cami Mimarisinde Maksure Kubbesi Geleneginin Türk Cami Mimarisindeki Toplu Mekân Anlayışına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme*”. International Journal of Social Science Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2909> (35),115-126 Çevre Şehircilik Bakanlığı Arşivi.
- CHAPUT, E. (1936) “*Voyages d’Etudes Géologiques et Géomorphogéniques en Turquie*” (Çev.: Ali Tanoğlu, 1947). *Türkiye’de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatleri / İstanbul Üniversitesi. İstanbul. “Diyarbakır Mansion Buildings”, heritage of civilizations Diyarbakir architecture, Diyarbakir.*
- ÇİFTÇİ, P., (2011)., “*Diyarbakır Köşk Yapıları*”, Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi, Diyarbakır, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları.
- DEMİRPOLAT A.&AKÇA, G. (2004) “*Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları*”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.355-376.Konya.
- DEVELLİOĞLU, F. (2001), “*Tab-hane*”, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara, Diyarbakır İl Yıllığı, (1967) Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Arşivi.
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi “*Alan Yönetimi Planı (DBBAYP)*” (2014)
- Diyarbakır Kültür Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu (DKTVKK) Arşivi
- Diyarbakır Rölöve Anıtlar Bölge Müdürlüğü Arşivi.
- Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi.
- Diyarbakır Çevre Şehircilik Bölge Müdürlüğü Arşivi.
- Diyarbakır Şer’iyye Sicilleri | Divan-ı Hümâyûn Sicilleri* (2021) 349 No’lu Defter. s.189
- Diyarbakır Şer’iyye Sicili* 599 No’lu Defter. s.190 Belge No: 62.
- Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- DAĞLI, Y. &KARAMAN, S.A. (2001) “*Evliya Çelebi Seyahatnamesi*”, Cilt 4. Yapı Kredi Yayınları İstanbul.
- DAĞTEKİN, E. (2017). “*Geleneksel Diyarbakır Hamamları Kataloğu*” Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, 2, 3-9 Mayıs 2017 (Özel Sayı) 359-370.
- DENKTAŞ, M. (2000). “*Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları*”, Kayseri.
- ERDEM, İ. (2002). “*Akkoyunlular-Akkoyunlular’ın Tarih Sahnesine Çıkışları ve Kökenleri*”, *GTT*, 4, S.376.Ankara.
- ERTUNÇ, ÖNKOL, Ç. (2020) “*Anadolu Selçuklu Taç Kapılarında Kavsara Sistemleri*”, *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi* | Ocak- Haziran 2020 s. 74

- FOCUS RESTORASYON (2021). MİMARLIK Rölöve/Restitüsyon/Restorasyon/3d Scanner/Drone
- EVLİYA ÇELEBİ (1970), “*Seyahatname*” (Çev. Danışman, Z.), VI, İstanbul.
- GABRIEL, A.L (1940)., “*Voyages Archeologiques dans la Turquie Orientale*”, s. 90- 95,
- GÜNKUT, B., (1937), Diyarbakir Tarihi, Diyarbakir Halkevi Yayını, Diyarbakir.
- GÖYÜNÇ, N. (1969). “*16. Yüzyılda Mardin Sancağı*”. Fen-Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul.
- GÖYÜNÇ, N., (1975) “*Kanuni Devri Başlarında Güneydoğu Anadolu*”, Tarih Dergisi, 23, İstanbul.
- GÖYÜNÇ, N. (1994). “*Diyarbakir. İslam Ansiklopedisi*”. İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık.
- HALİFEOĞLU, F. M. (2009), “*Diyarbakir Suriçinde Yer Alan Mescitler*”, Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakir Sempozyumu, s. 323-333, Ankara.
- HALİFEOĞLU, F.M., (2012). “*Surp Giragos Kilisesi Üzerine Bir Değerlendirme*”, Kâgir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri IV, 25, İstanbul.
- HALİFEOĞLU, F.M. (2012). “*Diyarbakir Surlarının Özellikleri ve Yapım Tekniği*” Uluslararası Surlar Sempozyumu. s.116. Diyarbakir.
- HALİFEOĞLU, F.M.& GÖKÇAY, G. (2013). “*Restoration And Refunction Problems of Diyarbakir Traditional Houses*” Journal of Cultural Heritage 14(3) s34–S37
- HALİFEOĞLU, F.M. (2020), “*Diyarbakir Ulu Cami Doğu Maksuresi Sütunlarında Koruma, Analiz ve Temizlik Çalışmaları*”. Restorasyon ve Konservasyon Dergisi, (23), s.3
- HALİFEOĞLU, F.M., IŞIK, N., TEKİN, M., GÜZEL, E., İPEKYÜZ, H.D.& ERKOÇ, B., (2020) “*Geleneksel Mimaride Yeniden Kullanım Kaynaklı Sorunlar: Diyarbakir Evleri Örnekleme*” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research 30.12.2020.
- HALİFEOĞLU, F.M., YILDIZ, Ö.T., AKDEMİR, İ.H., ARIKAN, E., ÖNER, D., BUZAK, Ö.& ASLAN, S. (2020), “*Sülüklü Han Koruma ve Restorasyon Projesi*” Dönem içi çalışması. Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi. Diyarbakir
- HALİFEOĞLU, F.M. (2021). “*Sülüklü Han Çizimleri*” F. M. Halifeoğlu danışmanlığında yapılan rölöve dersi öğrenci çalışmalarından alınarak yeniden düzenlenmiştir.
- HALİFEOĞLU, F.M.& IŞIK, N. (2021). “*Yeniden İşlevlendirme Çalışmalarında Çağdaş Yaklaşımlar; Diyarbakir Kent Müzesi (Cemil Paşa Konağı) Örneği*” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research (14)79 Ağustos 2021 & August 2021. www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581
- HASOL, D. (1993) “*Mimarlık ve Yapı Sözlüğü*”, İstanbul.
- HASOL, D. (2008) “*Tabhane*”, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, s.445, İstanbul.
- IŞIK, İ. (2013). “*Diyarbakir Ansiklopedisi*”, Semih Ofset, Cilt I. Sayfa:433-434. Ankara
- IŞIK, N, HALİFEOĞLU, F.M., İPEK, S. & POLAT, M. (2022). “*Zemine Bağlı Oluşan Sorunların Tespitinde Georadar (GPR) Kullanımı: Diyarbakir İskender Paşa Türbeleri*” Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi (26) s. 104-124.
- IŞIK, N. (2021) “*Evaluation of Refunctioning/Adaptive Reuse in terms of Cultural Tourism in the Conservation of Architectural Heritage: The Example of Diyarbakir Ferit Köşk (Mansion)*” Geographies, Planning & Tourism StudioS Journal. 2021 Vol.1 Issue:2

- IŞIK, N., HALİFEOĞLU, F.M., İPEK, S., (2020) “*Nondestructive Testing Techniques To Evaluate The Structural Damage of Historical City Walls*” Materials. Volume, 30 August 2020, 119228.
- IŞIK, N. (2021). “*Investigation of Structural Problems on The Ground and Walls of Diyarbakir Historical Behram Pasha Mosque By The Georadar (GPR) Method*” DUJE (Dicle University Journal of Engineering) DÜMF Mühendislik Dergisi 12:4 (2021) 689-698. Doi: 10.24012/dumf.1002241
- IŞIK, N., HALİFEOĞLU, F.M., İPEK, S., (2020) “*A Proposal For Conservation And Complementation for The Historic Diyarbakir City Walls: The Urfa Gate, Towers And City Walls*” *Türk Doğa ve Fen Dergisi*. e-ISSN 2149-6366 | Aralık 2020. Bingöl Üniversitesi.
- IŞIK, N., HALİFEOĞLU, F.M. (2017) “*Tarihi Diyarbakir Kiliselerinde Taşıyıcı Sistemi Etkileyen Gözleme Dayalı Hasarlar ve Nedenleri*” Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi. Cilt: 8, 2, 3-9 Mayıs 2017 (Özel Sayı) 293-306.
- IŞIK, N., HALİFEOĞLU F.M., İPEK S. (2022). “*Detecting the Ground dependent structural damages in a historic mosque by employing GPR*”. *Journal of Applied Geophysics*, 199, 1-15., Doi: 10.1016/j.jappgeo.2022.104606
- IŞIK, N., HALİFEOĞLU F. M., GÜLER M.Ş. (2022). “*Tarihi Diyarbakir sur kapılarındaki yapısal hasarların Georadar (GPR) yöntemiyle belirlenmesi: Urfa Kapı Örneği*”. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 13(01), 101-109., Doi:10.24012/dumf.1069160
- İLHAN, M. (1981) “*Diyarbakir Fatih ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmet Paşa*”, Atatürk ve Diyarbakir,
- İLHAN, M. Mehdi (1994), “*XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakir Şehrinin Nüfusu ve Vakıfları: 1518 ve 1540 Tarihli Tapu Tahrir Defterlerinden Notlar*”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, s.45-113.XVI-26 Ankara.
- KAİP (2012) Diyarbakir Büyükşehir Belediyesi Diyarbakir Koruma Amaçlı Planı.
- KAKTAŞ, ATEŞ, D. (2018). “*Diyarbakir İç kale Müze Kompleksinin Restorasyon Sonrası Koruma Açısından Değerlendirmesi*” Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakir.
- KANMAZ, M.B.&İPEKOĞLU, B. “*Antik Kentlerde Deprem Sonrası Onarımlar: Anaia Bizans Kilisesi*” Kâgir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri 2016
- KARACA, N. (2010). “*Seyahatnamelere Göre Diyarbakir’in Osmanlı Dönemi Mimari Dokusu Üzenine Bir Değerlendirme*” Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi. Van.
- KARAKAYA, E. (2000) “*İskender Paşa Camii ve Türbesi-Diyarbakir’da XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Yapılmış Cami ve Türbe*”. *Türkiye İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, s-569-578.
- KILCI, A. (2002), “*Diyarbakir Arap Şeyh Camisi ve Türbesi*”, VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, s.493–503, Kayseri.
- KILIÇ, GÜRHAN, P. (2016) “*Water Structures (Pool, Selsebil, Serdab) As A Design Element in Diyarbakir Civil Architecture*” Fırat University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts. Elazig.

KILIÇ, GÜRHAN, P. & AYTAÇ, İ. (2018) “*The Example of Selsebilli Pool in Diyarbakır: Gazi Köşkü Selsebilli Pool*” e-oriental scientific research journal/journal of oriental scientific research (JOSR) ISSN: 1308-9633 4 (22):1626-1652.

Kültür Envanteri Cilt 1,2 Diyarbakır Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü.

KORKUSUZ, M. Ş. (2003), “*Seyahatnamelerde Diyarbakır*”, Kent Yayınları, İstanbul.

KORKMAZ, N., G., (2006). “*Diyarbakır Kiliseleri Kapsamında Surp Sargis Kilisesi Koruma ve Restorasyon Önerisi*”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

MELEK, A & DEMİR A. (2009) “*Dini Değerleriyle Diyarbakır Kitabı*” s. 60

MURRAY, P.& MURRAY, L. (2014). Oxford Dictionary of Christians Art and Architecture. Oxford: Oxford University Press.

Nasır-ı Hüsrev (1950), “*Sefername*” (Çev. Abdulvehap Tarzi), İstanbul.

OĞUZ, PAYASLI, G., YILDIRIM, M., HALİFEOĞLU, F.M, KAKDAŞ, ATEŞ, D., & GÜLER, M.Ş (2022) “*Tarihi Diyarbakır Çifte Han’ın (Borsa Hanı) Yapısal Özellikleri ve 3D Lazer Scanner Cihazı ile Ölçümlendirilmesi*” Yapılı Çevre Değerlendirmeleri, Nobel Yayınevi, E-ISBN: 978-625-398-113-6 1. Basım. Ankara.

OĞUZ, PAYASLI, G.& YILDIRIM, M. (2018) “*Tarihi Diyarbakır Deva Hamamı’nın Günümüz Durumu ve Yapısal Sorunları*” Prof. Dr. Zülküf Güneli’ye Armağan Kitabı, Tasarım- Koruma, s.121-133. Birsen Yayınevi. Ankara.

OĞUZ, PAYASLI, G.& HALİFEOĞLU, F.M, (2017) “*Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Yapım Tekniği ve Malzemede Koruma Sorunları*” Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi. Cilt: 8, 2, 3-9 Mayıs 2017 (Özel Sayı) 345-358.

ÖNGE, Y. (1988). “*Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar*”, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Cilt 1, s. 403-428, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. İstanbul.

ÖZCAN, T (1991). “*(Klasik Dönem) Osmanlı İmarat Sisteminin İktisadi Yükselişi,*” (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi A.B.D., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

ÖZÇELİK, M. (2011). “*Diyarbakır Merkez Kültür Varlıkları*” Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim dalı, Klasik Arkeoloji bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi.

ÖZYILMAZ, H.& AKIN, C.T. (2018) “*Diyarbakır Suriçi Geleneksel Kent Dokusunda Yer Alan Osmanlı Dönemi Konakları*” Prof. Dr. Zülküf Güneli’ye Armağan Kitabı, Tasarım- Koruma, s.121-133. Birsen Yayınevi. Ankara.

ÖZYILMAZ, H., ALUÇLU, İ., & AKIN, C.T. (2014). “*Mutfak Kültürünün Geleneksel Diyarbakır Evlerine Sosyal ve Mekânsal Yansımaları-The Social and Spatial Reflections of Culinary Culture on Traditional Diyarbakır Houses*” Millî Folklor, (26),102.

PETERSEN, A., (1999) “*Tabhanes*”, Dictionary of Islamic Architecture, s.274, New York.

PARLA, C., (1990) “*Türk İslam Şehri Olarak Diyarbakır*” Yüksek Lisans Tezi. s.22-35

PARLA, C. (2005). “*Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi*” ODTÜ MFD 2005/1(22: 1) 57-84. Ankara.

- PINAR, İ. (1998) (derleyen ve çeviren), “19. yüzyıl Anadolu Şehirleri. Manisa, Edirne, Kütahya, Ankara, İstanbul, Trabzon, Antalya, Diyarbakır, Konya, İzmir”. Akademi Kitabevi Yayını, İzmir.
- POLAT, M. (2019). “Mimar Sinan Dönemi Camileri İçerisinde Yer Alan Diyarbakır İskender Paşa Caminin Önemi ve Koruma Sorunları” Dicle Üniversitesi fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır.
- SARI, İbrahim (1996), “Şehrimiz Diyarbakır”, İstanbul.
- SAVCI, S. (1942), “Diyarbakır ve Havalisindeki Minarelerle Çan Kuleleri ve “Ulu Cami Hakkında”, Karacadağ, 53, s.673–677.Diyarbakır.
- SEZER, M. (2016). “IV. Türk-İslam Sanatları Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Türk İslam Sanatlarında Terminoloji Sorunu Çalıştayı Hakkında Bir Değerlendirme”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.3, S. 1, s. 295-299.
- SİNCLAİR, T.A. (1989) “Eastern Turkey: On Architectural and Archaeological Survey”, Vol.III, The Pindar Pres, s.166, London.
- SÖZEN, M. (1971), “Diyarbakır’da Türk Mimarisi”, Gün Matbaası, İstanbul.
- SÖZEN, M. (1981), “Anadolu’da Akkoyunlu Mimarisi”, s.62, İstanbul.
- SÖZEN, M. (2011). “Ortaçağ’ın Eğitim ve Bilim Merkezi Diyarbakır” Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi”, Diyarbakır Valiliği Yayınları.s.10.
- SÖZEN, M.& TANYELİ, U. (1994) “Tabhane”, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.228-229.
- ŞEKER, M. (1993). “İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik” Ankara.
- TAŞKIN, Ü. (2021). “Mamuretülaziz’de Kapuçinler ve Fransız Kurumları” Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD) Cilt: 8, Sayı: 16, s. 1-23, ISSN: 2148-2527
- TEKİN, A. (1997), “Diyarbakır Anadolu Tarihinin Taşlara Yazıldığı Kent”, Diyarbakır.
- TEKİN, A. (1971), Diyarbakır, İstanbul.
- TELLİOĞLU, Ö. (1999). “Salname-i Diyarbakır- Diyarbakır Salnameleri” Cilt.3. s.314, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları. Diyarbakır
- TOP, M.& Koç, E, (2011), “Diyarbakır’daki Osmanlı Dönemi Öncesi Cami ve Mescitleri”, Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi Kitabı (Ed: Yıldız, İ.), Diyarbakır Valiliği Yayınları, 227-256.
- TUNCER, O.C. (1973), “Diyarbakır, Mardin ve Dolaylarında Bazı Hristiyan Dini Yapılarında Türk- İslam Mimari Unsurları”, Sanat Tarihi Yıllığı, 5, s.209- 239, İstanbul.
- TUNCER, O.C. (1996), “Diyarbakır Camileri, Mukarnas, Geometri Orantı” Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları. Diyarbakır
- TUNCER, O. C. (1999), “Diyarbakır Evleri”, Ankara.
- TUNCER, O.C (2012). “Diyarbakır Sur İçi Anıtları ile Köşkler ve Bağ evleri” Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları. Diyarbakır. s.411
- TUNCER, O.C (2013). “Diyarbakır Surları” Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2. Baskı s.24.

- TUNCER, O.C. (2015). “*Diyarbakır Camileri*”. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sanat Yayınları, s.15. Ankara.
- TUNCER, O.C. (2015), “*Diyarbakır Kiliseleri*”. Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.
- ULUÇAM, A. (2011) “*Diyarbakır Dört Köşe*” Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi”, Diyarbakır Valiliği Yayınları.s.14
- YILDIRIM, M (2017). “*Kültürel Turizm ve Kültürel Mirası Koruma: Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Örneği*” Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi Cilt: 8, 2, 3-9 Mayıs 2017 (Özel Sayı) 335-34
- YILDIZ, İ, ÖZTÜRK, Ş. (2016)., “*Diyarbakır Surları*” Diyarbakır Valiliği Yayınları. Ankara.
- YILMAZÇELİK, İ. (1991) “*XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, 1790-1840 (Fiziki, idari ve Sosyo-Ekonomik Yapı)*”Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elâzığ, s.1-3
- YILMAZÇELİK, İ. (1995) “*XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*” Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- YILMAZÇELİK, İ. (2000) “*Osmanlı Hakimiyeti Süresinde Diyarbakır Eyaleti Valileri*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, X-1, s. 240. Elâzığ.
- YILMAZÇELİK, İ. (2014) “*XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*” Türk tarih Kurumu
- YILMAZÇELİK, İ. (2021) “*Osmanlı Döneminde XVI. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Diyarbakır Esnafı*” Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt 7, Sayı 1 (Journal of History and Future, March 2021, Volume 7, Issue 1) 2000’e Beş Kala Diyarbakır, (1995), Diyarbakır Valiliği Yayını, Diyarbakır.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL 1 <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/diyarbakir-fiziki-il-haritasi-1432.pdf>
- URL2 https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1340240774018031618/photo/1
- URL3
<https://www.facebook.com/296205680832077/photos/a.416025368850107/518680971917879/?type=3>
- URL 4 "https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1072792776851537921
- URL5
<https://m.facebook.com/296205680832077/photos/diyarbak%C4%B1r-diyarbakir-%D5%BF%D5%AB%D5%A1%D6%80%D5%BA%D5%A5%D6%84%D5%AB%D6%80-castle-of-diyarbak%C4%B1r-%D9%85%D9%86%D8%B8%D8%B1%D8%A9-%D9%85%D9%86-%D9%82%D9%84%D8%B9%D8%A9-%D8%AF%D9%8A%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D9%83%D8%B1yenika/805052119947428/>
- URL 6 https://scontent.fdiy1-2.fna.fbcdn.net/v/t1.6435-9/73364354_805052126614094_1805408847406301184_n.jpg?stp=cp0_dst-jpg_e15_fr_q65&nc_cat=110&ccb=1-7&nc_sid=0be424&nc_ohc=arD2e3d7eHEAX_6D496&nc_ht=scontent.fdiy1-2.fna&oh=00_AfCWh3y_IplMaqzYPbRZn8CbXQuFwAiwodm2_8V--vKFbQ&oe=6452A95B
- URL 7 <http://www.kursunkalem.com/guzel-sanatlar-terimi/sahin/#gsc.tab=0>

- URL 8 <https://islamansiklopedisi.org.tr/behram-pasa-camii>
- URL 9 dört ayaklı minare- https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1032311641763921920
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/83480>
- URL 10 <https://mapio.net/pic/p-20012867/>
- URL 11 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/86202>
- URL 12 <https://www.biyografya.com/biyografi/8298>
- URL 13. https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1014517111555796993
- URL 14. https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1102456995830026240
- URL 15 <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/lala-kasim-bey-camii/#16/37.9095/40.230991>
- URL 16 <https://www.ozgurplatform.org/2020/09/02/artuklular-doneminden-kalma-diyarbakir-saint-george-kilisesi/>
- URL 17 <https://www.egitimhane.com/suleyman-nazif-ilkokulu-o887498.html>
- URL 18 <http://mimdap.org/2015/04/surp-giragos-kylysesy-restorasyonu/>
- URL 19 <https://www.gezivetatilrehberi.com/diyarbakir-gezilecek-yerler/diyarbakir-meryem-ana-kilisesi>
- URL 20. <https://diyarbakirhafizasi.org/turist-kervanlarinin-duragi-hasan-pasa-hani/>
- URL 21 https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1214903012977758210
- URL 22 <https://tr.foursquare.com/v/s%C3%BCI%C3%BCkl%C3%BC-han/587b575fcf11d445df96561d>
- URL 23 <https://yuzyillikhikayeler.com/carsilar-ve-hanlar/husrev-pasa-hani/>
- URL 24 <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/9/C09016394.pdf>
- URL 25 <https://www.indyturk.com/node/523101/t%C3%BCrki%C3%BC%87yeden-sesler/%C3%A7ar%C5%9Fiya-%C5%9Fewit%C3%AE-ve-zamana-direnen-s%C3%B6ylence>
- URL 26 <https://www.facebook.com/Diyarbakiranket/posts/2681216741950273/>
- URL 27 <https://diyarbakirhafizasi.org/bulusturan-iyilestiren-bir-kultur-diyarbakirin-hamamlari/>
- URL 28 <https://diyarbakirhafizasi.org/bulusturan-iyilestiren-bir-kultur-diyarbakirin-hamamlari/>
- URL 29 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/91217>
- URL 30 https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1129449293709008897
- URL 31 <https://isteaturk.com/g/icerik/Diyarbakir---Gazi-Semanoglu-Kosku/1381>
- URL 32 <https://focusmimarlik.com/>
- URL 33 https://twitter.com/ant_diyarbakir/status/1046510672505438208
- URL 34 <https://www.fotocommunity.com/photo/the-house-of-iskender-pasha-16th-century-serdarbrusk/13332013>
- URL 35 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/diyarbakir/kulturenvanteri/cemil-pasa-konagi>
- URL 36 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/diyarbakir/gezilecekyer/caht-siki-taranci-muzes>
- URL 37 <http://www.uzerine.com/web/image.do?id=104>